

Володимир Чухно

•

ОСИП СТЕПАНОВИЧ СУДІЄНКО ТА ЙОГО БЛАГОДІЙНІ СПРАВИ

У статті розповідається про Осипа Степановича Судієнка, відомого благодійника кінця XVIII початку XIX століття. У ній наводиться перелік основних його пожертвувань, на які були зведені Сампсоніївська церква і пам'ятник російським воїнам, загиблим на полі Полтавської битви, благородні пансіони при Чернігівській і Полтавській гімназіях тощо, а також описується його садиба в Очкиному.

Благодійність як соціальне явище має свою історію і традиції. У дореволюційній Росії вона почала зароджуватися в XVIII столітті, при царюванні Петра Великого і Катерини II, коли найосвіченіша частина російського дворянства почала жертвувати значні суми на розвиток освіти, науки і культури, і досягла найвищого розквіту у другій половині XIX століття, після скасування кріпосного права.

У ті далекі часи благодійники та меценати проживали по всій Росії, у тому числі і на території колишньої Чернігівської губернії.

Серед них родина Терешенків, яка пожертвувала більше півтора мільйона рублів на будівництво храмів, лікарень і навчальних закладів у Глухові, Києві та інших містах України, відомий громадський і релігійний діяч Микола Миколайович Неплюєв (11.9.1851 - 21.1.1908 рр.), котрий передав значну частину свого нерухомого майна вартістю в 1 мільйон 750 тисяч рублів Православному христовоздвиженському трудовому братству, що у селі Воздвиженське Новгород-Сіверського повіту Чернігівської губернії (зараз Ямпільського району Сумської області) та інші.

Проживав на Чернігівщині і відомий свого часу благодійник Осип Степанович Судієнко, поміщик із села Очкине Новгород-Сіверського повіту (нині Середино-Будського району Сумської області). Він пожертвував більше 40000 рублів на будівництво благородного пансіону при Чернігівській гімназії, 100000 рублів на будівництво Сампсоніївської церкви та пам'ятника російським воїнам, загиблим на полі Полтавської битви, тощо.

Осип Степанович народився близько 1743 року¹ (за іншими даними в 1750 р.)² у місті Новгороді-Сіверському Чернігівської губернії, стародавній вотчині князя Ігоря, оспіваного в «Слові про полку Ігоревім».

Походив із стародавнього малоросійського дворянського роду Судієнків, родоначальником якого вважається Андрій Іванович (" до 20 жовтня 1688 р.), котрий служив новгород-сіверським городовим отаманом (1672 р.), а потім суддею Стародубського полку (близько 1670 - 1676 рр.)³.

Дід Осипа Степановича - Іван (" до 11 грудня 1729 р.) був «славетным и значным товарищем войсковым». З 1709 р. по 1725 р. він служив новгород-сіверським городовим отаманом, у березні 1724 року виконував обов'язки наказного сотника, під час Російсько-турецької, Північної та інших воєн брав участь у Чигиринському, Биховському, Перекопському та Полтавському походах⁴ і був першим, хто почав зватися «Судиенком, по чину своего отца»⁵.

Його син Степан (близько 1689 р. - " 1763 р.) спочатку також служив новгород-

© Чухно Володимир Єгорович - адвокат (м. Шостка)

сіверським городовим отаманом (17.03.1727 р. - 1739 р.), а з 31 січня 1739 р. по 12 травня 1744 р. і з 28 березня 1745 р. по 1763 р. був новгород-сіверським сотником. Він брав участь у першому Польському, у другому Кримському та в Хотенському походах і за службу у війську малоросійському був нагороджений невеликим маєтком в селі Чаусах Погарської сотні⁶.

З 25 лютого 1732 року Степан Іванович перебував у шлюбі з дочкою бунчукового товариша Степана Спиридоновича Ширая - Парасковією (близько 1707 р. - ф після 1766 р.) і мав від неї трьох синів - Івана (близько 1740 р. - ф після 1821 р.), Федора (близько 1742 р. - ф до 1766 р.) і Осипа⁷.

Найвідомішим серед них був Осип.

У дитинстві Осип Степанович проживав зі своїми батьками в Новгороді-Сіверському. Тут він здобув домашню освіту і в юному віці був записаний у лейб-гвардії Семенівський полк,⁸ один із найстаріших піхотних полків Росії.

Під час першої Російсько-турецької війни 1768 - 1774 рр. О.С. Судієнко служив ад'ютантом у генерал-майора Вейсмана, одного з кращих генералів Катерининської епохи.

21 червня 1771 року йому було доручено доставити пакет фельдмаршалу П.О. Румянцеву-Задунайському із повідомленням про перемогу, отриману Вейсманом над восьмитисячним корпусом паші Ахмета.

Осип Степанович з успіхом виконав поставлене завдання і отримав за це похвалу від фельдмаршала: «Из сего донесения я вижу, что вы везде были в сих атаках как храбрый адъютант при храбром генерале, везде доставляли повеления войску. Генерал ваш, рекомендует вас как расторопного и неустрашимого воина. И с удовольствием я послал бы вас к все милостивейшей императрице нашей с реляцией, предавая вас высочайшему ее императорского величества благопризнанию, но не могу рисковать...»⁹.

Після закінчення війни О.С. Судієнко залишився на службі в лейб-гвардії Семенівському полку і в 1779 році прийняв у свою роту молодшого брата Олександра Андрійовича Безбородька - Іллю, «чтоб он удобнее к службе привычку сделать мог»¹⁰.

На початку 80-х років XVIII століття Судієнко звільнився із армії і поступив на службу в державну казну Сенату статським радником 4-ої експедиції, а в 1784 році перейшов на роботу в головне поштове управління¹¹ на посаду члена ради правління¹².

Одночасно з роботою у поштовому відомстві Осип Степанович займався наведенням порядку в маєтках О.А. Безбородька. Він чудово справлявся зі своїми обов'язками, про що Олександр Андрійович писав у своєму листі до графа Олександра Романовича Воронцова: «Белорусские мои деревни довел он до того, что я уже верно на себя в карман 5000 рублей получают буду и, с помощью его, надеюсь очистить года в четыре свои долги»¹³.

На знак подяки за це в 1787 році Безбородько подарував Судієнку шість сіл у Новгород-Сіверському, Глухівському, Кролевецькому і Стародубському повітах Чернігівської губернії: Андріївку, Голубівку, Очкине, Собичеве, Чернізов і Есмань.

Під час роботи у поштовому відомстві Осип Степанович підтримував дружні стосунки з О.А. Безбородьком, Г.О. Потьомкіним, П.В. Завадовським, О.Р. Воронцовим та іншими можновладцями Катерининської епохи та завдяки їм був наближеним до царського двору і виконував деякі його доручення. Коли, наприклад, імператриця вирішила розірвати стосунки зі своїм фаворитом О.М. Мамоновим, покликали на допомогу О.С. Судієнка і попросили його з'їздити до Г.О. Потьомкіна і схилити його на відлучення Мамонова від двору. Про це писав у своїх спогадах Михайло Грановський, управитель Г.О. Потьомкіна: «Пошептом говорят в городе, что господин Судиенков отправился к его светлости Потемкину для того, чтоб склонить его на удаление от двора Александра Матвеевича Мамонова; к сему присовокупляют, что и государыня на сие согласна»¹⁴.

8 вересня 1790 року Осипу Степановичу присвоїли чин дійсного статського радника¹⁵ і незабаром затвердили на посаді першого члена головного поштових справ управління.

Існує припущення, що після цього він звільнився з поштового відомства і поступив на військову службу генералом у Катеринославську армію. Про це свідчить донесення головнокомандуючому Катеринославській армії генерал-фельдмаршалу Г.О. Потьомкіну від його управителя Михайла Грановського («Вскоре отправится к вам господин Судиенков и конечно, не по пустякам. Хочется ему, получил 1-го января будущего 1788 года чин действительного статского советника, переименоваться генерал-майором и служить волонтером при Екатеринославской армии»¹⁶) і лист Олександра Андрійовича Безбородька графу О.Р. Воронцову від 20 серпня 1792 року. У ньому він писав про те, що Осип Степанович «теперь на самой хорошей дороге, состоя в армии генералом и скоро достанется ему в генерал-поручики»¹⁷.

До генерал-поручика Осип Степанович, скоріше за все, не дослужився і через декілька років повернувся на службу в поштове відомство.

У день коронації Павла I, що відбулась 7 квітня 1797 року, йому був присвоєний чин таємного радника. Одночасно з цим він був нагороджений орденом Святої Анни II ступеня і селом в Україні, у якому проживало 597 селян¹⁸.

Однак уже через декілька місяців після цього Осип Степанович подав прохання про відставку. Павло I його задовольнив і влітку 1797 року звільнив Судієнка зі служби.

При цьому, писав у своєму листі до Г.П. Милорадовича О.А. Безбородько, «Осип Степанович получил отставку с весьма добрым манером, с полным жалованьем, с правом мундира, а сверх того за его долговременную службу государь прислал ему (Аннинскую ленту 1 класса)»¹⁹.

Після звільнення зі служби О.С. Судієнко залишився проживати в Санкт-Петербурзі. Він продовжував підтримувати дружні стосунки з О.А. Безбородьком, в «доме которого играл роль советника и друга»²⁰.

6 квітня 1799 року Олександр Андрійович Безбородько помер.

Незадовго до смерті він склав «записку для заповіту», у якій пропонував з його доходів «отлагать по двадцать тысяч в течение восьми лет» на утримання богаділень, людей похилого віку та калік²¹.

Виконавцями свого заповіту в цій частині він призначив Осипа Степановича Судієнка і свого брата Іллю Андрійовича Безбородька²².

Через шість років після смерті Безбородька, коли накопичилась значна сума із процентів його капіталу, Ілля Андрійович вирішив виконати волю брата. Проте він не знав для якої мети використати залишені ним кошти і звернувся за порадою до свого племінника графа Віктора Павловича Кочубея, князя Олексія Борисовича Куракіна і Осипа Степановича Судієнка.

Останні, порадившись між собою, запропонували Іллі Андрійовичу побудувати в Ніжині гімназію вищих наук і назвати її ім'ям князя Безбородька. Про це в квітні 1805 року В.П. Кочубей повідомив Іллі Андрійовичу: «Усердствуя с князем А.Б. Куракиным и Судиенко О.С. вместе, чтоб предложение Ваше наилучшим образом устроено быть могло, мы много рассуждали, какое бы именно общепользное заведение имени покойного князя посвящено быть могло. При этом мы обратили внимание на пример господина Демидова, который в Ярославле учредил гимназию высших наук, то есть, училище некоторым образом университета соответственное, и пришли к выводу, что как Малороссия университета не имеет, да и дворянские училища, на кои в обеих губерниях до миллиона дать хотели, состояться не могут, то существенная польза для края сего быть может, если вы соорудите подобное заведение»²³.

Услід за цим Віктор Павлович написав листа О.С. Судієнку і попросив його переконати графа Іллю Андрійовича прийняти їх пропозицію і самому «присмотреть» за будівництвом гімназії²⁴.

Проте на той момент грошей на її спорудження не вистачало. Стурбований цим В.П. Кочубей запропонував Іллі Андрійовичу звернутися за допомогою до Осипа Степановича: «Может быть и владелец Очкино что-нибудь даст, если вы согласитесь, чтоб и он тут участвовал»²⁵.

Осип Степанович на той час мав майже сім мільйонів рублів готівкою²⁶, володів близько 12000 десятинами землі в Саратовському краї, обширними маєтками в селах Андрейковичі, Андріївка, Голубівка, Добротове, Кам'янська Слобода, Очкине, П'ятовськ, Работин, Решетки, Рикове, Собичеве, Черніжов, Есмань та в інших хуторах і селах Новгород-Сіверського, Стародубського, Конотопського, Кролевецького та Глухівського повітів Чернігівської губернії, а також в селі Зноб-Трубчевська Орловської губернії, де проживало близько 2700 кріпосних селян і налічувалося більше 15 тисяч десятин землі²⁷, і міг пожертвувати на будівництво гімназії значу суму коштів. Проте до нього, скоріше за все, з таким проханням ніхто не звертався.

О.С. Судієнко був самотнім, однак мав позашлюбного сина Михайла, який народився в 1802 році від кріпосної, що служила у його маєтку²⁸.

На початку 1804 року Осип Степанович вирішив усиновити його і звернувся з цим до Державної ради Росії. При цьому він пообіцяв, що у разі позитивного вирішення його питання він пожертвує на користь малоросійських училищ або інших богоугодних закладів сорок тисяч рублів.

Державна рада задовольнила прохання О.С. Судієнка і 30 травня 1804 року «в уважение значащего пожертвования, приносимого им на пользу общую» прийняла рішення «даровать воспитаннику его право дворянства, с дозволением ему принять фамилию Судиенкова и быть, по желанию его, наследником благоприобретенного его имени»²⁹.

На знак подяки Осип Степанович перерахував на користь малоросійських училищ 44895 рублів 10 копійок.

Для оприбуткування зазначеної суми 21 червня 1804 року Олександр I направив міністру народної освіти П.В. Завадовському рескрипт, у якому наказував: «Приносимую от тайного советника Судиенкова в пользу училищ в Малороссии сумму сорок тысяч рублей поручаю вам принять, и доколе последует окончательное о содержании училищ в Малороссии положение распорядить деньги сии так, чтоб приносили они обращением своим верный доход, который и должен быть к капиталу присовокупляем»³⁰.

Наскільки великою була вказана сума, можна судити з такого факту. В 1787 році Катерина II вирушила у свою історичну подорож з Петербурга в Крим. Під час її проїзду через Новгород-Сіверське намісництво губернський предводитель Новгород-Сіверського дворянства Опанас Кирилович Лобисевич, який відповідав на своїй території за забезпечення царської свити гарним харчуванням, запропонував предводителям місцевого дворянства заготувати на кожному стані їстівні запаси з розрахунку їх вартості: «3 вола за 25 рублей, 3 телятка молодых за 3 рубля 50 копеек, 10 баранов за 7 рублей, 15 птиц-курей за 1 рубль 50 копеек, 15 гусей за 3 рубля, 15 уток за 2 рубля 50 копеек, 15 индеек за 3 рубля 75 копеек, пуд масла коровьего за 3 рубля 20 копеек, 2 ведра сливок за 5 рублей, 500 яиц за 5 рублей, фунт чая за 4 рубля и т.д.»³¹.

На початок 1834 року пожертвувана Осипом Степановичем сума зросла за рахунок процентів до 180000 рублів³², а 1840 року до 200000 рублів. Вона була в розпорядженні Міністерства народної освіти і на підставі розпорядження Комітету міністрів Росії від 16 квітня 1840 року була поділена на дві рівні частини. Одна з них була направлена на будівництво благородного пансіону при Чернігівській гімназії³³, а інша - на будівництво благородного пансіону при Полтавській гімназії. Крім зазначеної суми, на будівництво благородного пансіону при Чернігівській гімназії були передані пожертвовані в 1838 році сином Осипа Степановича Михайлом 30000 рублів³⁴, а на будівництво Полтавської гімназії «капитал Судиенко О.С., определенный на содержание 8 воспитанников» в сумі 30000 руб. сріблом³⁵.

Однак зазначених коштів не вистачало на будівництво благородних пансіонів, і тому чернігівське та полтавське дворянство в 1844 році прийнято рішення про збір на ці цілі із власних доходів поміщиків по одній з четвертиною копійки сріблом за кожного кріпосного селянина.

Наскільки великою була зібрана з поміщиків сума, невідомо, однак думається, що в порівнянні з пожертвованою Судієнками, вона була незначною, оскільки кріпосних селян на той час в Чернігівській і Полтавській губерніях проживало небагато, а розмір збору був невеликим.

Після зібрання коштів, о 9 годині ранку 25 червня 1850 року, розпочалось урочисте закладення приміщення благородного пансіону при Чернігівській гімназії, яке супроводжувалось літургією в Спасо-Преображенському соборі, урочистим ходом від собору до місця майбутньої будівлі та закладанням у підвалинах пансіону мідної дошки, присланої з Києва, з написом: «В благополучное царствование Государя императора Николая Павловича, самодержавца Всероссийского, при министре народного просвещения князе Платоне Александровиче Ширинском-Шихматове и при управляющем Киевским учебным округом, Киевском временном, Подольском и Волынском генерал-губернаторе Дмитрие Гавриловиче Бибикове, иждивением благородного дворянства Черниговской губернии, и преимущественно на пожертвованную сумму тайным советником Осипом Степановичем и сыном его штабс-ротмистром Михаилом Осиповичем Судиенко - заложено сие здание для благородного при Черниговской гимназии пансиона, в лето от Рождества Христова тысяча восемьсот пятидесятое, месяца июня 25 дня»³⁶.

Через чотири роки після цього приміщення пансіону було збудовано і заселено гімназистами.

Однак вже з 1 січня 1866 року пансіон був закритий, а його приміщення викуплено гімназією і поступово пристосоване для розміщення навчальних класів.

Брав участь Осип Степанович і в увічненні пам'яті російських воїнів, які загинули на полі Полтавської битви.

На необхідності зробити це наполягав ще Петро I, який після Полтавської битви двічі - у червні 1709 року і в квітні 1723 року - давав розпорядження Сенату звести пам'ятник над братською могилою 1345 російських воїнів, загиблих під час Полтавської битви, і заснувати на честь цієї події церкву на ім'я святих апостолів Петра і Павла або Сампсонія. Однак через відсутність коштів його розпорядження виконане не було.

До сторіччя Полтавської битви Полтавський генерал-губернатор князь Яків Іванович Лобанов-Ростовський вирішив втілити розпорядження імператора в життя і повідомив про це Осипу Степановичу Судієнку, з яким перебував у дружніх стосунках.

Осип Степанович вирішив допомогти губернатору і запропонував йому «построить собственным иждивением своим церковь с пристойной утварью и колокольней»³⁷. Яків Іванович з цим погодився, після чого, в 1810 році, О.С. Судієнко перерахував на будівництво церкви 50000 рублів асигнаціями.

Про це через міністра внутрішніх справ було проінформовано Олександра I. Імператор високо оцінив наміри О.С. Судієнка і 1 серпня 1811 року направив йому височайший рескрипт, у якому відзначав «столь достохвальное намерение ваше, с пожертвованим весьма значащего капитала сохранить память сей знаменитой для России победы, есть для меня приятным доказательством примерной вашей к отечеству преданности, исполняющей вас толикою любовью к пользе и славе оного. И потому, я особливим удовольствием поставляю себе удостоверить вас через сие в совершенном моем к вам за то благоволении»³⁸.

Отримавши рескрипт, Осип Степанович переповнився почуттям вдячності і в 1811 році пожертвував ще 50 тисяч рублів на будівництво пам'ятника «Шведська могила».

Гроші в зазначеній сумі були передані в Полтавський «Приказ общественного призрения» і за них впродовж 1852 - 1856 рр. була збудована кам'яна напівкругла

чотиригранна у візантійському стилі церква, названа на честь святого Сампсонія Страннопріємця - Сампсоніївською, а навпроти неї, з другого боку могили, були зведені два кам'яні будинки для причту³⁹.

У 1857 році Сампсоніївська церква була приписана до Христовоздвиженського монастиря, і на її утримання з відсотків капіталу Судієнка до 1875 року відпускалось 435 рублів, а після цього часу - 1000 рублів.

У 1887 році при церкві була збудована невелика школа для хлопчиків, пізніше реорганізована в церковно-приходську, у якій вже в 1888 році навчалось більше 30 дітей з навколишніх населених пунктів⁴⁰.

27 січня 1890 р. «капітал Судієнка» в сумі близько 200000 рублів був переданий у відання Святійшого синоду і на відсотки від нього в 1893 році були проведені роботи по розширенню Сампсоніївської церкви, а в 1894 році збудований пам'ятник на братській могилі воїнам, загиблим на полі Полтавської битви. Пам'ятник являв собою восьмиконечний хрест зі світло-сірого граніту заввишки близько 7,5 метра, який був встановлений на постаменті в центрі могильного пагорба, оточеного з усіх боків металевою огорожею.

Для доступу до пам'ятника були зведені сходи заввишки близько 6,4 метра, а на їх арці був висічений напис: «Сооружен в 1894 году, при державе Благочестивейшего Государя Императора Александра III, распоряжением святейшего правительствующего синода, при святительстве преосвященного Иллариона, епископа Полтавского и Переяславского, иждивением тайного советника Иосифа Степановича Судиеенко, оставившего денежный капитал на увековечение великого события спасительной Полтавской победы. Исполнен в С-Петербурге по проекту и наблюдением архитектора Н. Никонова мастером А. Бариновым»⁴¹.

Підніжжя пагорба, на якому розміщався пам'ятник, було оперізане гранітним бордюром із 27 стовпчиками з червоного граніту, а на їх вершині були встановлені чавунні кулі, що нагадували гарматні ядра.

Через декілька років після зведення пам'ятника, 17 жовтня 1799 року, при церкві святого Сампсонія Страннопріємця була відкрита вчительська школа для підготовки викладачів однокласних церковно-приходських шкіл, на будівництво якої з капіталу О.С. Судієнка було витрачено 19200 рублів⁴².

Крім зазначених споруд, за кошти Осипа Степановича Судієнка в 1796 році була збудована Успенська церква в селі Очкине Середино-Будського району Сумської області⁴³, розташована в центрі села на території нинішнього будинку культури.

Церква була зведена з цегли і являла собою оригінальний храм з центральним напівсферичним куполом, оточеним з боків невеликими куполами. До храму була прибудована подвійна дзвіниця, об'єднана високим порталом з колонами по боках. Дзвіниці були прикрашені рустуванням і завершувались фронтонами, увінчаними високими шпильми на півсферичних куполах, витриманих у тому ж стилі, що і купол основного об'єму храму.

На територію церкви вели вхідні ворота, прикрашені парними колонами, які завершувались маленькою кривлею з хрестом і напівкруглим пролітом з іконою.

Існує припущення, що церква, як і садиба Судієнків в Очкиному, була збудована за проектом відомих архітекторів Джакомо Кваренги або М.О. Львова, з яким О.С. Судієнко служив у поштовому відомстві і підтримував дружні стосунки. На це вказує стиль архітектури церкви, яка, на думку наукового співробітника Науково-дослідного інституту теорії архітектури і містобудування РААСН Андрія Вікторовича Чекмарєва, «була зведена в дусі палладіанства Кваренги або Львова, швидше навіть Львова, оскільки у Кваренги, як правило, не було висотних ярусних композицій».

На дзвіниці церкви було встановлено 11 дзвонів, найбільший з яких важив 300 пудів і мав напис: «Сделан колокол в с. Очкино - коштом тайного советника Иосифа Степановича Судиеенко»⁴⁴. Старожили розповідають, що його дзвін у тиху

безвітряну погоду був чутний навіть у Новгороді-Сіверському.

Окрім пожертвувань на зазначені спорудження, Осип Степанович у 1806 році передав значну суму коштів на будівництво іконостасу у Воскресенському храмі Новгород-Сіверського, який у 1791 році був пошкоджений пожежею, і подарував йому «многоценные сосуды»⁴⁵.

Думається, що це далеко не вичерпаний перелік благодійних справ, до яких причетний О.С. Судієнко, кавалер орденів Святої Анни першого ступеня, Святої Анни другого ступеня, князя Володимира другого ступеня, Станіслава⁴⁶ та Олександра Невського. За переказами, саме за його кошти був збудований Богородичний храм в с. Андрейковичі Погарського району Брянської області та в деяких інших його селах.

За декілька років до смерті Осип Степанович захворів. Передчуваючи близьку кончину, він почав шукати місце для поховання. З цією метою приїхав до свого двоюрідного брата П.В. Завадовського в с. Ляличі Стародубського повіту і попросив його впустити в склеп, у якому ховали його родичів. Проте незабаром він вийшов звідти, кажучи: «О Петь! Здесь сыро, очень сыро!»⁴⁷.

Незабаром після цього, 4 грудня 1811 року, О.С. Судієнко помер. Де його поховали, невідомо. Проте точно не в Очкиному, за місцем розташування його садиби. Такий висновок можна зробити з листа І.В. Завадовського князю Я.І. Лобанову-Ростовському, що був написаний 7 грудня 1811 року із с. Мериновки Стародубського повіту: «Спешу уведомить Ваше Сиятельство о судьбе Осипа Степановича, которая все решила. Что при нем было, все сохранено целостно. Люди и вещи отправлены в Очкино»⁴⁸.

З дня смерті О.С. Судієнка минуло майже 200 років. За цей час більшість споруд, повністю або частково збудованих за його кошти, була зруйнована. Серед них і його славнозвісна садиба в селі Очкине, що була зведена за проектом відомих архітекторів Джакомо Кваренги і М.О. Львова⁴⁹ і яку Микола Миколайович Врангель - один з видатних першовідкривачів російської садибної культури - ставив в один ряд з Дубровицями, Архангельським, Останкиним, Кусковим, Мар'їним, Ольговим⁵⁰, а відомий російський мистецтвознавець, архітектор і художник Г.К. Лукомський вважав однією з кращих серед збудованих у Катерининську епоху⁵¹.

Садиба Судієнків в Очкиному розташовувалась на південній околиці села, поруч з річкою і лісом. З усіх боків була обнесена кам'яною огорожею, а по її краях, з боку річки, були встановлені дві башти зі шпильми, які додавали їй особливої мальовничості.

У садибу вели в'їзні ворота, прикрашені чавунними зображеннями левів, а від них дорога пролягала до широкого і майже квадратного майданчика - партера перед палацом.

З боку партера палац був прикрашений високим і порівняно вузьким портиком колон, а над ним підносився плоский купол, забарвлений в блідо-зелений колір.

Поблизу палацу був розташований корпус служб, який являв собою довгий одноповерховий флігель, приміщення для приготування їжі - компактний будинок з антресолями, два фасади якого були прикрашені колонадою, а на краю обриву стояв павільйон-пристань.

Павільйон-пристань вважався однією з найкрасивіших споруд в Очкиному. У середній його частині, з боку річки, була встановлена пряма колонада, з іншого боку - напівкруглий, уставлений колонами виступ, а з боків - дві арки. За свідченнями відомого російського мистецтвознавця, архітектора і художника Г.К. Лукомського, який відвідав садибу Судієнків улітку 1914 року, павільйон віддалено нагадував Російську бесідку Єлагин-палацу або в саду Михайлівського палацу, а його форми були «прості, но удивительно гармоничны, и белые колонны одинаково восхитительны: и когда они выделялись на фоне зеленого луга (если смотреть - на беседку от дома), и когда сквозь них проглядывалась чаша парка

(если рассматривать павильон от реки)⁵².

Недалеко від палацу містився оранжерея, котра являла собою довгий корпус, до торцевих фасадів якої були приставлені напівкруглі, в класичному стилі входи, а на відокремленому острові ставка «павильон любові».

Усередині палац був багато і вишукано оздоблений в стилі Людовика XVI. Його просторий вестибюль, що вів у розташований усередині палацу величезний зал, був прикрашений колонами і розписаний білим на синьому фоні.

Стіни залу були увішані портретами царів з роду Романових і прикрашені багатим орнаментальним розписом із зображенням римських руїн в медальйонах.

Посередині залу була встановлена велика ваза, а із стелі звішувалась величезна кришталева люстра з блакитним склом грушовидної форми усередині.

Крім залу і вестибюля, в палаці були дві гарно прикрашені вітальні, дві напівзали, їдальня, велика бібліотека і безліч кабінетів та спалень.

Садиба завжди захоплювала своїх відвідувачів багатством та красою споруд і обстановки.

У своїх спогадах офіцер кавалерійського полку Микита Іванович Толубеев, який з групою товаришів по службі відвідав на початку XIX століття садибу Судієнків в Очкиному, писав: «Едучи туда, мы предполагали увидать в Очкино все обыкновенное - сельское, но как удивились, когда представилось нам все городское, и даже столичное. Двор представлял собой квадратную площадь, величиной десятины с две или более. Он прилегал к реке Десне и возвышался над нею.

На противоположной стороне двора находился огромный трехэтажный, каменный, новейшей архитектуры дом, а по обе стороны от него были расположены большие каменные флигели, которые образовывали скобу, концами к Десне прилегающую, почему в полую воду, когда она почти равнялась с поверхностью двора, проходящие по Десне водоходные суда представлялись, как будто по двору плывущими.

Все это огромное строение наполнено было дорогою мебелью, особенно главный дом, в котором были комнаты, обитые китайскими тканями обоями, ценою тысяч по двадцать и тридцать.

Столовая вся была обвешана грудными в натуральную величину портретами всех известных российских князей, царей и императоров, здесь же находился и тканый портрет императрицы Екатерины II-й, превосходной работы, а под ним портреты Безбородко, Румянцева, Суворова, Потемкина и других, отличившихся в военной, статской и придворной службах мужей.

В верхнем этаже многие комнаты были обвешаны такими же портретами всех по истории известных европейских, азиатских и даже частью африканских и американских государей.

Почти все комнаты снабжены были часами футлярными, столовыми и прочими, какие для удовлетворения богатой роскоши выдуманы. Нет из них ни одних часов, которые бы стоили одну тысячу, но всякие - две, три, четыре, пять, десять тысяч и так далее, даже до двадцати четырех тысяч рублей.

В одной комнате стоит китайская кровать, которая также стоит более десяти тысяч рублей, и все флигели наполнены также дорогою мебелью.

Словом, нам, ехавшим от Новгород-Северского по необитаемым местам и между лесов, все наружное в Очкино показалось волшебным, а внутреннее привело в удивление»⁵³.

Не менше був захоплений садибою Судієнків і малоросійський генерал-губернатор князь Олексій Борисович Куракин, який під час подорожі по губернії в серпні - вересні 1802 року захворів і на декілька днів зупинявся в Очкиному. Свої спогади, пов'язані з тією подією, він 5 вересня 1802 року описав у листі до свого брата О.Б. Куракіна: «Среди мест, в которых я останавливался, находится жилище господина Судиенкова. Я оставался там на два дня и чувствую себя лучше после этого. То, что я нашел у него, нельзя представить себе: количество, красота и

вкус домов далеко от дорог и в окружении лесов находящихся, напоминают мне сказочные времена. Только богатство домов графа Шереметьева и Безбородко могли бы превзойти богатство этой мебелировки; все остальные не могут даже и сравниться»⁵⁴.

Запам'ятала садибу Судієнків і відомий російський колекціонер, дійсний член товариства витонченого мистецтва і член спілки декоративно-прикладного мистецтва Росії Марія Клавдіївна Тенишева, яка в 1892 році пропливала по Десні поблизу Очкиного на пароплаві «Благодать». Свої спогади від побаченого вона описала в книзі «Впечатления моей жизни», яка була випущена в 1933 році в Парижі: «Перед нами раскинулась удивительно величественная картина, облитая ярким солнцем. Утопая в пышной весенней зелени, на фоне колоссальных тополей, лип и дубов торжественно стоял роскошный белый господский дом с высокими гордыми колоннами. Это чарующее видение - творение прошлого, страница, созданная и пережитая нашими дедами, баловнями судьбы, разом, неожиданно предстала перед нами. Название этого рая - Очкино. Мы навсегда сохранили впечатление этого истинно барского жилища, редкого по красоте и уюту»⁵⁵.

У маєтку Судієнків в Очкиному зберігалось безліч предметів, які мали високу історичну і художню вартість. Серед них ваза імператорського заводу Павловського часу; ваза з пейзажем Олександрівського часу; багато предметів, виготовлених на заводі найближчих родичів господарів будинку Миклашевських; чудовий орган з темного горіхового дерева, покритий вишуканою бронзовою арматурою; чарівні мініатюри, датовані 1785 г.; дивовижна «кришталева гірка» епохи Людовика XVI з кулею зверху і пірамідами та лірами понизу; плафон «з фруктами» і видами античних білих споруд, що виділялись на рожевому фоні, немов камінь, та багато інших дивовижних за своєю красою та вишуканістю витворів мистецтва⁵⁶.

Проте найбільший інтерес представляла картинна галерея. Вона належала до найвідоміших приватних колекцій в Україні, і справжні шанувальники мистецтва ставили її в один ряд з колекціями О.М. Лазаревського (зібрання старовини, гравюр і портретів українських діячів); В.В. Тарновського (зібрання портретів і предметів домашнього побуту) та інших збирачів старовини⁵⁷.

Колекція включала у себе портрет засновника садиби О.С. Судієнка роботи відомого портретиста В.Л. Боровиковського; портрет О.С. Судієнка роботи Д. Левицького; портрет його сина Михайла роботи французького живописця Ф.К. Винтергальтера; портрет князя Кантемира роботи Д. Левицького; портрет князя О.А. Безбородька (автор невідомий); портрет графа П.О. Румянцова-Задунайського (автор невідомий); портрет імператора Павла (автор невідомий); автопортрет, що приписувався К. Брюллову; дві картини «Фрукти» відомого швейцарського живописця Ж.Е. Ліотарда; полотна Вувермана і Вандервельде; дві картини, що приписувались Тер'єру;⁵⁸ одна з кращих картин німецького художника Фогель-фон-Фогельштейна «М.О. Судієнко з сім'єю»⁵⁹; портрет О.С. Пушкіна «Типа Кипринського», писаний олією, акварель О.М. Кунавіна «Очкине», портрети царів з роду Романових та багато інших полотен, а також малюнки з видами Києва, Михайлівського монастиря, Софійського собору і т.д., а також бюст О.А. Безбородька (за іншими даними, князя Г.О. Потьомкіна), імовірно, роботи відомого російського скульптора Федота Івановича Шубіна.

Окрім зазначених картин, у садибі зберігалась колекція старовинних українських портретів⁶⁰. Проте докладних відомостей про її склад немає⁶¹.

Є лише згадка про те, що при виданні книги «Історичні діячі Південно-західної Росії в біографіях і портретах» (Київ, 1885 р.), «портрет Юрія Хмельницького писан был с изображения его, находящегося у Судиенко»⁶².

Після жовтневої революції садиба Судієнків в Очкиному була зруйнована, а величезна бібліотека, старовинні меблі, посуд та інше майно були захоплені місцевими селянами, «кто, сколько успел захватить»⁶³.

На початок 1927 року, за спогадами місцевого краєзнавця Федора Лукича

Котова, «от кирпичных строений усадьбы оставались только фундаменты, которые люди разбирали на кирпичи и продавали для кладки печей. Столетние деревья - пирамидальные тополи, клены, липы, ели и фруктовые сады были срезаны, а прекрасный уголок земли превращен в пустырь».

З колись величного садибного комплексу і прекрасного парку до наших днів збереглися лише три зарослі ставки та декілька вікових дубів. Все інше, на жаль, назавжди втрачено.

Нічого невідомо і про долю картинної галереї, що зберігалась в Очкиному.

У 1920 році на збереження в Новгород-Сіверський музей надійшло близько 35-40 картин і гравюр: «...очень хорошая вещь немецкого художника Фогеля, изображение девочки пяти-семи лет, 2 хороших старинных портрета с изображением мужчины в costume эпохи Павла I и молодого человека 20-30 годов XIX века, гравюры, в большинстве французские и английские XVIII - XIX веков, фарфоровые изделия императорского завода Екатерининского времени и других фабрик» тощо, які, можливо, належали родині Судієнків, однак достеменно про це нічого невідомо⁶⁴.

1. Модзалевский В.Л., Малороссийский родословник. - Киев, 1914. - Т. 4. - С. 798-799.
2. Добровольский П.М. Описание исторического музея Черниговской губернской ученой архивной комиссии. Часть вторая: Исторический отдел: быт военный и домашний. - Чернигов: Типография Губернского Правления, 1905// Труды ЧГАК. Выпуск шестой. - Чернигов, 1905. - С. 121 - 122.
3. Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник. - Киев, 1914. - Т. 4. - С. 797.
4. Там само.
5. Лазаревский А. Описание старой Малороссии: Материалы для истории заселения, землевладения и управления. Полк Стародубский. - Киев, 1888. - Т. 1. - С. 207.
6. Модзалевский В.Л. Малороссийский родословник. - Киев, 1914. - Т. 4. - С. 798 - 799.
7. Там само.
8. Иосиф Степанович Судиенко, щедрый жертвователь на нужды образования: / Милорадович Г. // Черниговские губернские ведомости. - Чернигов, 1896. - № 699.
9. Петелин В.В. Фельдмаршал Румянцев: Документальное повествование. - Воениздат. - 1989. - С. 274-276.
10. Григорович Н. Канцлер князь А.А. Безбородко в связи с событиями его времени. // Сборник императорского русского исторического общества. - СПб., 1879. - Т. 26. - С. 51.
11. Модзалевский В.Л. Малороссийский Родословник. - Киев, 1914. - Т. 4. - С. 798-799.
12. Ратынский Н.А. Двор и правительство в России сто лет назад. //Русский архив. - М., 1886. - Книга 1. - С. 162.
13. Григорович Н. Канцлер князь А.А. Безбородко в связи с событиями его времени. // Сборник императорского русского исторического общества. - СПб., 1879. - Т. 26. - С. 378.
14. Гарновский М.А. Записки Михаила Гарновского. 1786-1790 // Русская старина. - СПб., 1876. - Т. 15. - № 4. - С. 692.
15. Григорович Н. Канцлер князь А.А. Безбородко в связи с событиями его времени. // Сборник императорского русского исторического общества. - СПб., 1879. - Т. 26. - С. 479.
16. Гарновский М.А. Записки Михаила Гарновского. 1786 - 1790 // Русская старина. - СПб., 1876. - Т. 15. - С. 497.
17. Григорович Н. Канцлер князь А.А. Безбородко в связи с событиями его времени. // Сборник императорского русского исторического общества. - СПб., 1879. - Т. 26. - С. 481.
18. Чтения в обществе истории и древностей российских. - М., 1867. -Кн. 1. - С. 137.
19. Григорович Н. Канцлер князь А.А. Безбородко в связи с событиями его времени. // Сборник императорского русского исторического общества. - СПб., 1879. - Т. 26. - С. 384.
20. Павловский И.Ф. О шведской могиле и капитале Судиенко. // Русская старина. - СПб., 1904. - Т. 119. - С. 229 - 239.
21. Петухов Е. Гимназия высших наук князя Безбородко в Нежине. // Журнал Министерства народного просвещения. - СПб., 1895. - Часть ССО. - С. 74 -75.
22. Архив Князя Воронцова. - М., 1879. - Книга 30. - С. 425.
23. Петухов Е. Гимназия высших наук князя Безбородко в Нежине. // Журнал Министерства народного просвещения. - СПб., 1895. - Часть ССО. - С. 74 -75.
24. Письма графа В.П. Кочубея. // Русская старина. - СПб., 1870. - Т. 1. - С. 298 - 303.
25. Там само.
26. Толубеев Н.И. Записки Никиты Ивановича Толубеева (1780 - 1809). Издание редакции исторического журнала Русская старина. - СПб., 1889. - VIII. - С. 82 - 85.
27. Павловский И.Ф. К истории Шведской могилы. Пожертвование И.С. Судиенко и его

- духовное завещание. - Полтава, 1914. - С. 30 - 36.
28. Фролов Н. О Пушкине и семье Судьенко: На коленях у великого поэта играл будущий владимирский губернатор. // Владимирские ведомости. - 2006. - 3 июня. - С. 8 - 9.
29. Архив Государственного совета. - СПб., 1878. - Т. 3. - С. 46.
30. Сборник постановлений по Министерству народного просвещения. - СПб., 1873. - Т. 1. - С. 266.
31. Добровольский П.М. Путешествие императрицы Екатерины II чрез Черниговский край. // Труды Черниговской губернской архивной комиссии. - Чернигов, 1903. - Вып. 5. - Отд. 2. - С. 85-86.
32. Материалы для статистики Российской империи. - СПб., 1841. - С. 12.
33. Общий отчет, представляемый его императорскому величеству по Министерству народного просвещения за 1840 г. // Журнала Министерства народного просвещения. - СПб., 1841. - Часть XXX. - С. 65 - 66.
34. Высочайшие повеления. // Журнал Министерства народного просвещения. - СПб., 1840. - Часть XXVI. - С. 138 - 140.
35. О приведении в действие постановления полтавского дворянства о дополнительном пожертвовании на содержание пансиона при тамошней гимназии. // Журнал Министерства народного просвещения. - СПб., 1842. - Часть XXXV. - С. 6.
36. Официально-учебные прибавления к журналу Министерства народного просвещения № 3. // Журнал министерства народного просвещения. - СПб., 1850. - Часть LXVII. - С. 49 - 50.
37. Павловский И.Ф. К истории Шведской могилы. Пожертвование И.С. Судьенко и его духовное завещание. - Полтава, 1914. - С. 24.
38. Там само. - С. 25.
39. Бучкевич В.Е. Записки о Полтаве и ее памятниках. - Полтава, 1902. - С. 217.
40. Там само. - С. 219.
41. Там само. - С. 223.
42. Открытие церковной учительской школы при Сампсониевской церкви на поле Полтавской битвы. // Церковные ведомости. - СПб., 1899. - №45. - С. 1859 - 1860.
43. Корноухов Е.А. Алфавитный список церквей Черниговской епархии. // Труды Черниговской учёной архивной комиссии. - Чернигов, 1908. - Т. 7. - С. 25.
44. Гумилевский Ф. Историко-статистическое описание Черниговской епархии. - Чернигов, 1874. - Кн. 6. - С. 82 - 83.
45. Там само. - С. 18.
46. Павловский И.Ф. К истории Шведской могилы. Пожертвование И.С. Судьенко и его духовное завещание. - Полтава, 1914. - С. 30.
47. Дневник А.М.Марковича. // Лазаревский А.М. Очерки, заметки и документы по истории Малороссии. - Киев, 1898. - Т. 4. - С. 53.
48. Павловский И.Ф. К истории Шведской могилы. Пожертвование И.С. Судьенко и его духовное завещание. - Полтава, 1914. - С. 40.
49. Греч А.Н. Венок усадьбам. //Памятники Отечества. - М., 1994 - 1995. - №32.
50. Врангель Н.Н. Старые усадьбы. Очерки русского искусства и быта. - СПб., 1910. - С. 8.
51. Лукомский Г.К. «Очкино, имение Е.А. Судьенко». // Столица и усадьба. - Петроград, 1914. - №21. - С. 7.
52. Там само. - С. 8.
53. Толубеев Н.И. Записки Никиты Ивановича Толубеева (1780 - 1809). Издание редакции исторического журнала Русская старина. - СПб., 1889. - VIII. - С. 82 - 85.
54. Восемнадцатый век. Исторический сборник, издаваемый по фамильным бумагам фамильного архива почетным членом Археологического института князем Ф.А. Куракиным. - СПб., 1904. - Т. 1. - С. 299.
55. Тенишева М.К. Впечатления моей жизни. Издательство: Молодая гвардия. - М., 2006. - С. 84.
56. Лукомский Г.К. «Очкино, имение Е.А. Судьенко». // Столица и усадьба. - Петроград, 1914. - №21. - С. 10.
57. Брокгауз Ф.А., Эфрон И.А. Энциклопедический словарь. - СПб., 1897. - Т. 20. - С. 120 - 121.
58. Там само. - С. 3 - 11.
59. Барон Врангель. Иностранцы XIX века в России. // Старые годы. - СПб., 1912. - (Июль - сентябрь). - С. 34 - 35.
60. Иконников В.С. Опыт русской историографии. - Киев. 1892. - Т. 1. - Кн. - С. 1420.
61. Лазаревский А. Старинные малороссийские портреты. // Киевская старина. - Киев, 1882. - Т. 4. - С. 175.
62. «Исторические деятели Юго-Западной России в биографиях и портретах». - Киев, 1885. - Вып. 1. - С. VI.
63. Игрицкий И.В. «1917 год в деревне». - 1929. - С. 185.

64. «Из отчета губинспекции по музейной части губполитпросвета о результатах проверки состояния Новгород-Северского художественного музея от 30.10.1922 г.» Государственный архив Черниговской области, ф. р-593, оп. 1, д. 1171, л. 89 - 90.

В статье рассказывается об Осипе Степановиче Судьенко, известном благотворителе конца XVIII начала XIX века. В ней приводится перечень основных его пожертвований, на которые были возведены Сампсониевская церковь и памятник русским воинам, погибшим на поле Полтавской битвы, благородные пансионы при Черниговской и Полтавской гимназиях и т.д., а также описывается его усадьба в Очкино.

This article says about Osip Stepanovich Sudienko, a famous philanthropist of the end of the 18th and the beginning of the 19th centuries. It contains a list of his main donations which helped in building of Sampsonievskaya church and the monument of Russian warriors fallen in the Poltava battle, noble boarding schools as parts of Chernigov and Poltava gymnasiums, etc. This article also describes his patrimony estate in Ochkin.

УДК 94(447):334.73